

DOI

UDK 811.111'276.6:62

Izvorni naučni rad

Primljeno 02. 07. 2022.

Prof. dr. sc. Aida Tarabar
Mašinski fakultet Univerziteta u Zenici
aida.tarabar@unze.ba

ENGLESKI TEHNIČKI REGISTAR: RIJEČI, KONTAKTI I LAŽNA PRIJATELJSTVA

Sažetak

Kao svjetski lingua franca, engleski jezik je postao i jezik modernih tehnologija, ili, preciznije – jezik nauke i tehnike uopće. Njegov utjecaj na druge jezike se stalno povećava, pa u tim jezicima raste i broj posuđenica iz engleskog jezika, čime se otvara širok prostor za pojavu lažnih prijatelja. Lažni prijatelji predstavljaju značajan problem u procesu prevođenja, a posebno onom koji se bavi tehničkim diskursom.

Cilj ovog rada je dati doprinos suvremenim istraživanjima lažnih parova/prijatelja putem njihove identifikacije, prezentacije i analize pojavnosti u tehničkom registru mašinske struke, čime bi se postojeći problem mogao ublažiti.

Ključne riječi: engleski jezik, posuđenice, lažni prijatelji, tehnički engleski

UVOD

Intenzivan razvoj nauke i tehnike pojednostavio je i ubrzao prijenos informacija. S tim u vezi, javlja se potreba za što bržim označavanjem novih predmeta, pojava i procesa. U ovakvim situacijama, prazna mjesta u rječniku jednog jezika popunjavaju se stvaranjem novih riječi, ili pak posuđivanjem riječi iz nekog od stranih jezika u kojem traženi označitelji već postoje. Iskustvo je pokazalo da je preuzimanje riječi iz sistema jezika davaoca u sistem jezika primaoca, takozvano „jezičko pozajmljivanje“, najjednostavniji, a time i najčešći, put (Filipović, 1986, str. 17).

Razlozi posuđivanja su brojni i kreću se od onih koji su spomenute unutarjezičke prirode, a koji se javljaju kada, naprimjer, određeni jezik ne može naći odgovarajuću riječ za neki potreban pojam, do onih koji su, pak, izvanjezičke prirode, kao što su različite kulturne, privredne ili naučne veze među narodima, a time i jezicima, pa se zbog lakše i protočnije komunikacije poseže za posuđenicama. U posljednje vrijeme kao razlog jezičkog posuđivanja javlja se i tzv. *jezična moda*, odnosno svojevrсни jezički snobizam (Ljubičić, 2011), pri čemu se nerijetko pokušava pokazati erudicija ili se, pak, radi o želji za identifikacijom sa određenim internacionalnim vrijednosnim sistemom i životnim stilom (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005).

S obzirom na činjenicu da je engleski jezik tokom vremena postao svjetski *lingua franca* (Graddol, 2000; Crystal, 2003), bilo je neminovno da postane i dominantni jezički davalac, i to u gotovo svim oblastima života. Zbog toga, ne iznenađuje činjenica da je engleski jezik dominantni davalac i u oblasti nauke i tehnike, budući da je on, prema riječima Cenosa i Jessnera (2000, str. VII), glavni jezik svjetske nauke i tehnike, koji se širi u mnoge zemlje i regione gdje se prije tradicionalno nije govorio.

Bosna i Hercegovina, kao i sve zemlje zapadnog Balkana, predstavlja, nesumnjivo, područje širenja ovog jezika. U skladu s navedenim, a imajući u vidu da je predmet ovog rada engleski tehnički registar mašinske struke, potrebno je naglasiti da se skoro svi najznačajniji međunarodni časopisi, udžbenici, kao i druge vrste stručnih publikacija iz oblasti mašinstva, objavljuju uglavnom na engleskom jeziku¹, te je sasvim logično da najveći broj novih posuđenica u terminologiji mašinske struke čine upravo anglicizmi (anglizmi).² Pored naziva najmodernijih mašina, alata, proizvoda i

¹ Također, određeni broj domaćih stručnih publikacija (zbornici sa različitih naučno-stručnih konferencija, indeksirani časopisi i sl.), objavljuje se ili na engleskom jeziku ili dvojezično (Op. a.).

² Ranije je u spomenuti registar ušao veliki broj stručnih termina iz njemačkog (germanizmi) i ruskog jezika (rusizmi). Razlozi su historijske, ali i društvene prirode. U doba Austro-Ugarske monarhije, čiji je sastavni dio bila i Bosna i Hercegovina, u zemlju je dolazio veliki broj stručnjaka i majstora različitih profila koji su, kroz kontakt s lokalnim stanovništvom, u njihov jezik unijeli određen broj germanizama (npr. sajla, hauba, šaraf, klema, anlaser). Slično se dešavalo i nakon Drugog svjetskog rata, kada je najveći dio stručne literature

procesa, oni uključuju i ogroman broj akronima nastalih od engleskih riječi koje se poslije ponašaju i kao nezavisne riječi (*CT se pokvario; Radim na CNC-mašini; Koristim se CAD-om; USB je ostao u računaru* i sl.).

Za sve one koji se bave mašinstvom spomenute publikacije predstavljaju značajno mjesto kontakta engleskog i bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika (*u daljem tekstu - bhs*). Nažalost, anglicizmi se u tom kontaktu često pogrešno prevode. Jedan od razloga je i jezička pojava nazvana *lažni prijatelji* (izvorno *faux amis*, eng. *false friends*), o kojoj se kod nas i u susjednim zemljama dosta pisalo (Riđanović, 2007; Antunović, 1996; Kovačević, 2009), a kojom ćemo se, unutar engleskog tehničkog registra, baviti u ovom radu.

Leksički problemi u engleskom tehničkom registru

Predmetno istraživanje dio je kontinuiranih nastojanja u pogledu usavršavanja nastave engleskog jezika na Mašinskom fakultetu u Zenici. Dokazano je da su leksičke greške najčešća vrsta grešaka u pisanom engleskom jeziku (Carter, 1998), a isto pokazuju i neka od naših prethodnih istraživanja (Tarabar, 2015; 2017). Također, poznato je i to da se izvan obrazovnih institucija (u kojima se u našoj zemlji uglavnom insistira na podučavanju gramatike) leksičke greške teže toleriraju u odnosu na gramatičke, s obzirom na to da greške u leksičkom odabiru lako dovode do nerazumijevanja i pogrešnih interpretacija. Ovakve greške, kada je u pitanju mašinska struka, mogu rezultirati i velikim materijalnim štetama. Upravo zato im treba posvetiti posebnu pažnju.

Značaj leksike u nastavi jezika struke prepoznat je na Mašinskom fakultetu u Zenici još i ranije, pa su u nastavu uvedene stanovite aktivnosti s ciljem što boljeg i racionalnijeg podučavanja. Tako su, naprimjer, zbog čestih studentskih grešaka vezanih za pogrešnu upotrebu sinonima, uvedene vježbe koje su tretirale ovaj problem. Nakon određenog vremena on je evidentno smanjen. Također je povećan i broj vježbi koji se odnosi na tvorbu riječi putem različitih sufiksa i prefiksa, što je, zajedno sa vježbama vezanim za sinonimiju, utjecalo na proširenje vokabulara kod

dolazio iz socijalističkih zemalja poput Sovjetskog Saveza i Istočne Njemačke, što je rezultiralo posuđenicama iz ovih jezika.

studentata, te doprinijelo jačanju samopouzdanja kao jakog motivacijskog faktora. Naravno, postoji još mnogo drugih leksičkih problema na čijem bi otklanjanju trebalo raditi. Tu su svakako i kolokacije, jedan od ključnih problema u učenju stranih jezika.

Međutim, za korektno savladavanje kolokacija potrebno je veoma mnogo vremena u radu sa studentima, kontakt sa izvornim govornicima (*native speakers*), a po nekim autorima i intuicija (Sinclair, 1991). Činjenica je da nastava engleskog jezika na tehničkom fakultetu, koja se odvija u relativno malom sedmičnom broju sati, ne može obuhvatiti svu jezičku problematiku. Upravo zbog ovakvih i sličnih razloga tretiraju se jezički fenomeni koji su manje zahtjevni za nastavu i lakše se obrađuju. Jedan od njih bi trebali biti *lažni prijatelji*, tim više što su ovi parovi riječi interesantni za rad u nastavi, a osjećaj njihovog uspješnog savladavanja može imati jak motivacioni učinak na studente.

Teorijski okvir istraživanja

Kao što je ranije spomenuto, pojava posuđenica, a time i *lažnih prijatelja*, može imati mnogobrojne uzroke. Za potrebe ovog rada ograničili smo se na one koje opisuje kontaktna lingvistika, tojest na one koji nastaju iz kontakata govornika različitih jezika, pri čemu dolazi do preuzimanja jezičkih jedinica iz sistema jednog jezika u sistem drugog jezika. U narednim redovima predstavljena su neka od polazišta ove grane lingvistike koja su za naše potrebe bila najrelevantnija.

Jezici u kontaktu

Kontaktna lingvistika bavi se, između ostalog, jezičkim dodirima i jezičkim sukobima (*language contact – language conflict*), jezičkim pozajmljivanjem (*language borrowing*), usvajanjem jezika (*language acquisition*), gubljenjem jezika (*language loss or language shift*), prevođenjem, kao i svim oblicima interferencije koji se javljaju kao rezultat dodira jezika i kultura. Međutim, zbog prostorne ograničenosti, mi ćemo se ovdje zadržati samo na nekim od pojmova i termina iz veoma širokog područja koje ova oblast lingvistike obuhvata.

Prije svega, sam termin *kontaktna lingvistika* odnosi se na pojavu kod koje postoje dvije mogućnosti, s obzirom na to da li se

radi o procesu jezičkog posuđivanja, ili o procesu jezičkog usvajanja. Drugim riječima, jezici su u kontaktu kada neka riječ ili fraza jezika davatelja (*giving language* or *landing language*) biva preuzeta u sistem jezika primatelja (*receiving language*) kroz proces jezičkog posuđivanja, ili, pak, kada govornik maternjeg jezika (*mother tongue* or *native language*) savladava strani jezik (*foreign language*) kroz proces usvajanja stranog jezika (Filipović, 1986).

Oba procesa karakterizira transfer modela iz jezika davatelja u jezik primatelja. Tada, s ciljem integracije modela, počinje i njegovo modificiranje, odnosno prilagođavanje u sistem jezika primatelja. Nastala posuđenica (*replika*) može da se sastoji od elemenata dobivenih iz „jezika davatelja“ (*importacija*), ili kombinirano sa elementima iz „jezika primatelja“ (*supstitucija*). S tim u vezi, Filipović (1986, str. 41) precizira postojeće pojmove *importacije* i *supstitucije* u modifikaciji, tvrdeći da svaki aspekt jednog *modela* koji, u osnovi, može biti *dijafonički* (ako se odnosi na foneme) ili *dijamorfički* (ako se odnosi na morfeme), može da se ili prenese na jezik primaoca tj. na *repliku* (importacija), ili zamijeni nekim ekvivalentom u jeziku primaoca (supstitucija). Supstitucija se, prema Filipoviću, javlja mnogo češće od importacije (1986, str. 68).

Nakon modifikacije, replika se kroz komunikaciju širi, te je preuzimaju i oni govornici jezika primatelja koji ne znaju strani jezik (tj. jezik davatelj). Ako replika u svojoj glasovnoj strukturi nema elemenata koji bi se protivili jezičkom osjećaju spomenutih govornika, ona ulazi u njihovu leksiku i oni je ne osjećaju kao stranu riječ.

S obzirom na činjenicu da se pod jezičkim kontaktom podrazumijevaju i neposredni i posredni kontakti jezika davatelja i jezika primatelja, odnosno neposredni i posredni način pozajmljivanja, jasno je da postoje i situacije kada se riječ ne preuzima direktno iz jezika davatelja, nego putem jezika posrednika. U svakom slučaju, bilo da se radi o neposrednom ili posrednom kontaktu, dolazi do jezičke interferencije i daljih promjena na putu određene riječi u njen status posuđenice. Tako, usljed određene sličnosti, najčešće u formi, govornici izjednačuju elemente jednog jezika s elementima drugog jezika, pri čemu dolazi do takozvane međujezičke identifikacije. Jezička

interferencija i identifikacija otvaraju tako prostor i značenjskim promjenama, a time i „lažnim prijateljstvima“.

S obzirom na to da naše istraživanje *lažnih prijatelja* uključuje isključivo engleske posuđenice (anglicizme/anglizme), osvrnut ćemo se kratko na Filipovićevu definiciju po kojoj je anglicizam „engleska riječ preuzeta iz engleskog jezika kao strana riječ koja se, da bi se mogla integrirati u sustav jezika primaoca i tako postati posuđenica, u toku transfere mora adaptirati prema sustavu jezika primaoca“ (1990, str. 16). Filipović smatra da, prema toj definiciji, u anglicizme ubrajamo i „**tehničke termine**, kojima se imenuju pronalasci ili znanstvena otkrića i dostignuća britanskih ili američkih znanstvenika iz različitih grana znanosti. Po svom obliku one su izvedene od latinskih ili grčkih riječi i adaptirane tako da se uklapaju u sustav engleskog jezika. Te su riječi nastale u tim civilizacijama da zadovolje potrebe za novim riječima koje ispunjavaju prazna mjesta u vokabularu. Kako su formirane i prvi put upotrijebljene u engleskom jeziku, klasificiramo ih kao anglicizme.“³

Sve do sada rečeno govori u prilog činjenici da su „dodiri jezičkih sustava u najširem smislu jedan od važnih izvora za pojavu lažnih prijatelja, odnosno da su sadašnje posuđenice budući, ali već i sadašnji, lažni prijatelji“ (Brdar, 1992, str. 222).

Lažni prijatelji

Termin *lažni prijatelji* javio se u lingvistici da označi parove riječi iste etimologije, čija značenja se razilaze u različitim jezicima. Smatra se da je nastanak *lažnih prijatelja* rezultat procesa u kojem jezički korisnik, odnosno govornik, na osnovu sličnosti riječi iz jezika davatelja i jezika primatelja, na jednom ili više nivoa, uopćava tu sličnost i podrazumijeva je na svim nivoima (Filipović, 1986; Ivir, V i Filipović, 1990). Nažalost, stavovi govornika, po kojima slične ili iste riječi u maternjem i u stranom jeziku moraju imati i isto značenje, često dovode do nesporazuma, kako u usmenoj komunikaciji tako i prilikom pisanja, odnosno prevođenja. Na taj način, posuđenice i njihovi modeli, koji su, uz parove internacionalizama, mjesta najveće konvergencije dva

³ Bold, A.T.

jezika u kontaktu, i koja bi zbog toga trebala da budu mjesta najlakšeg razumijevanja, postaju mjesta jezičkog spoticanja. Greške prilikom njihovog prevođenja su veoma česte, posebno kada je riječ o nesigurnim i neiskusnim jezičkim korisnicima. Među njima su, svakako, i inženjeri, te studenti tehničkih nauka, koji se koriste stranom literaturom na engleskom jeziku.

Postoji više definicija *lažnih prijatelja*. One se, u osnovi, razlikuju prema kriterijima (fonološki, morfološki, leksički, ortografski, semantički, sintaksički) na osnovu kojih se identificiraju *lažna prijateljstva*. Jedna od najčešćih definicija *lažnih prijatelja* oslanja se upravo na leksički kriterij, koji je bitan za predmetni rad, te *lažne prijatelje* određuje kao parove riječi: posuđenica – model (ili: replika-model) koji su isti ili slični po obliku, ali različiti po značenju⁴.

Postoji, također, i veliki broj istraživanja (Solé Alonso G., 2017) koja s različitih aspekata, odnosno prateći različite varijable, razmatraju ovaj fenomen, kao, naprimjer, utjecaj stupnja sličnosti između jezika primatelja i jezika davatelja na pojavu *lažnih prijateljstava*, utjecaj koji *lažni prijatelji* mogu imati na razvoj vještina čitanja, utjecaj starosne dobi govornika i njegovog prethodnog znanja stranog jezika na pojavu *lažnih prijatelja*, itd. Međutim, može se reći da se razmjerno malo pisalo o *lažnim prijateljstvima* unutar specifičnih jezičkih registara. Imajući tu činjenicu u vidu, a s obzirom na to da je navedeni raspon definiranja *lažnih prijatelja* veoma širok (i nije u svim svojim segmentima podjednako relevantan za nastavu sa studentima mašinske struke), mi smo se, za naše potrebe, fokusirali upravo na

⁴ Ovdje ćemo ukratko pojasniti termin *posuđenice*. Posuđenice predstavljaju široku skupinu u kojoj se nalaze tuđice, prilagođenice i usvojenice. Pod tuđicama se generalno podrazumijevaju riječi stranog porijekla koje su pravopisno prilagođene glasovnom sistemu jezika primaoca (po čemu se razlikuju od kategorije tuđih riječi koje karakterizira izvorni oblik pisanja). Prilagođenice su riječi koje su na više načina prilagođene jeziku primaocu, dok su usvojenice one posuđenice koje su potpuno uklopljene u jezik primalac, do te mjere da se čine kao da su njegove izvorne riječi. (Barić i dr., 1999, str. 282-285) S druge strane, internacionalizmi su međunarodne riječi, najčešće grčkog i latinskog porijekla, koje se nalaze u svim, mnogim, ili bar u većini evropskih jezika.

tehnički engleski registar mašinske struke, te na dihotomiju oblik-sadržaj, a druge parametre smo „stavili u zagrade“.⁵

METODOLOGIJA

Ciljevi istraživanja

Konkretni ciljevi ovog istraživanja su:

1. Utvrditi opseg problema *lažnog prijateljstva* i njegove najučestalije forme koje se sreću u prijevodima studenata Mašinskog fakulteta u Zenici.
2. Predložiti načine prevencije, kao i moguće eradikacije ovog problema.

Drugim riječima, identifikacijom *lažnih prijatelja* i utvrđivanjem njihovih najfrekventnijih tipova u tehničkom registru mašinske provenijencije želi se ukazati na ozbiljnost ovog problema, kako studentima Mašinskih fakulteta tako i svim ostalim stručnjacima iz ove oblasti, koji se, iz profesionalnih razloga, služe engleskim jezikom. Korištenjem dobivenih podataka u nastavi engleskog jezika na Mašinskom fakultetu, radilo bi se na što je moguće većem otklanjanju ovog problema, a time i poboljšanju kvaliteta studentskih prijevoda.

Istraživački uzorak

Istraživanje je obuhvatilo prijevode koje su uradili studenti treće i četvrte godine Mašinskog fakulteta u Zenici. Prijevodi su bili sastavni dio njihovih ispita iz engleskog jezika struke, koji se unutar četiri odvojena predmeta sluša tokom V, VI, VII i VIII semestra. Na ovaj način su u istraživanju formirane četiri grupe. Razlog ovakvog odabira nalazi se u nastojanju da se obuhvati cjelokupno gradivo knjige *Engleski jezik u mašinstvu*, koja se, unutar nastave engleskog jezika, obrađuje tokom školovanja na ovom fakultetu.⁶ Na taj način je zadovoljena potreba da se

⁵ Ako bi istraživanjem i dijagnostificirali sve nijanse pojavljivanja *lažnih prijatelja*, u ESP nastavi ne bismo imali dovoljno prostora i vremena da radimo na njihovoj pojedinačnoj prevenciji, a istovremeno bismo „zamutili“ studentsku percepciju ovog problema (op. a.).

⁶ Knjiga predstavlja kompilaciju stručnih tekstova iz oblasti mašinstva koje su svojevremeno vrlo brižno, i nadasve profesionalno, odabrali prof. dr. Lada Šestić

prisustvo *lažnih prijatelja* ispita na respektabilnom i relevantnom uzorku tekstova vezanih za mašinsku struku.

S obzirom na činjenicu da se broj studenata upisanih u spomenute semestre prilično razlikovao, tražio se njihov najmanji zajednički sadržalac, i došlo se do broja 20. Drugim riječima, iz svakog od četiri semestra izdvojeno je po 20 studentskih prijevoda, odnosno 80 prijevoda ukupno. Prilikom selekcije vodilo se računa o tome da se osigura i približno jednaka rodna zastupljenost po grupama, ali i približna ujednačenost u prosječnim ocjenama koje su studenti postigli na prethodnim provjerama znanja⁷. Time se željelo izbjeći poređenje grupa u kojima ima više dobrih studenata s grupama u kojima su slabiji studenti. Kada je u pitanju dobna ujednačenost grupa, može se reći da se uglavnom radi o vršnjacima (plus ili minus jedna godina, ovisno o semestru koji su studenti pohađali).

U istraživanje smo krenuli sa sljedećim istraživačkim pitanjima:

1. Koliki je udio leksičkih grešaka u ukupnom broju grešaka?
2. Koji opseg, unutar leksičkih grešaka, obuhvataju *lažni prijatelji*?
3. Koji su najfrekventniji tipovi *lažnih prijatelja*?
4. Ima li regularnosti u distribuciji identificiranih *lažnih prijatelja*?

Na osnovu ovih pitanja, a oslonivši se na dugogodišnje iskustvo u nastavi na tehničkim fakultetima, postavljene su sljedeće hipoteze:

1. *Lažni prijatelji* će biti prisutni u svim grupama.
2. Studenti na višim nivoima znanja engleskog jezika struke imat će više grešaka u pogledu *lažnih prijatelja*.

Greške su brojane ručno. Jednom izbrojan tip greške nije se brojao kod naredne pojave te greške u istom radu. Također, poznato je da leksičke greške nisu uvijek ograničene na

(vodeća bosanskohercegovačka stručnjakinja iz oblasti tehničkog engleskog jezika) i tim nastavnika Mašinskog fakulteta, zajedno sa vodećim stručnjacima iz oblasti mašinstva na području bivše Jugoslavije (prof. dr. Kemal Kapetanović, prof. dr. Mustafa Čaušević i dr.).

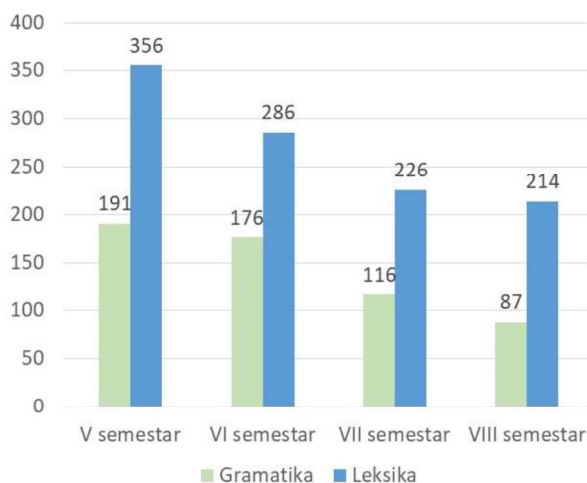
⁷ Engleski jezik se na ovom fakultetu izučava od druge do četvrte godine studija. U drugoj godini studija obrađuju se osnove općeg engleskog jezika.

pojedinačne riječi (npr. u slučaju kolokacija) pa su se greške brojale na nivou riječi, fraze i rečenice.

Važno je istaknuti i činjenicu da postoje preklapanja između kategorija grešaka te da precizna kategorizacija nije uvijek moguća. U takvim situacijama pribjegavalo se podjednakoj distribuciji.

REZULTATI I DISKUSIJA

Odgovor na naše prvo istraživačko pitanje (*Koliki je udio leksičkih grešaka u ukupnom broju grešaka*) potražili smo kompariranjem broja gramatičkih i leksičkih grešaka. Rezultati su pokazali prisustvo velikog broja leksičkih grešaka, i to u sve četiri posmatrane grupe (Sl.1). Broj leksičkih grešaka je značajno premašivao broj gramatičkih grešaka u svim grupama, što još jednom opravdava našu fokusiranost na leksiku.

Slika 1. Odnos gramatičkih i leksičkih grešaka u ukupnom broju grešaka

Svaki prijevod u grupi iz petog semestra imao je u prosjeku 17.8 leksičkih grešaka, u grupi iz šestog semestra 14.3, iz sedmog – 11.3, a iz osmog - 10.7 leksičkih grešaka.

Ipak, u intervalu od V do VIII semestra vidljiv je blagi trend opadanja broja grešaka i u leksičkom i u gramatičkom pogledu. Razlog ovog pada u broju grešaka, i pored činjenice da se studenti u tom periodu suočavaju sa sve složenijim stručnim gradivom na engleskom jeziku, može se pripisati nastavi engleskog jezika

fokusiranoj na struku (*English for Specific Purposes – ESP*), a koja nastoji da se ciljano bavi problemima na koje studenti nailaze prilikom rada na tehničkim tekstovima.

Međutim, kada je u pitanju odnos gramatičkih i leksičkih grešaka, prema završnom semestru je uočljiv blagi porast na leksičkoj strani. Naime, broj grešaka preveden u postotke pokazuje da se u ukupnom broju grešaka po semestru broj leksičkih grešaka kretao od 65% u V semestru, preko 62% u VI, zatim 66% u VII, do 71% u VIII semestru. Visoke vrijednosti leksičkih grešaka u V semestru su očekivane, s obzirom na činjenicu da se studenti u ovom semestru tek sreću sa stručnom terminologijom na engleskom jeziku, koja im predstavlja potpuno novi, a time i veći, problem u odnosu na gramatiku koja je, u njihovoj recepciji, u okvirima “već viđenog”.

U narednom, VI semestru, fokus ESP nastave je na određenim gramatičkim fenomenima koji imaju istaknuto mjesto u engleskom tehničkom registru (osnovni rečenični modeli, imeničke fraze, reducirani oblici relativnih klauza i sl.), pa se leksici posvećuje manje pažnje. I pored toga, broj leksičkih grešaka se smanjuje u odnosu na prethodni semestar, vjerovatno zbog sada već usvojenog fonda najosnovnijih stručnih termina koji se ponavljaju u ovoj vrsti diskursa, ali i zbog stanovitog samopouzdanja koje se, s tim u vezi, javlja kod studenata. Međutim, u ovoj fazi, rad na spomenutim gramatičkim fenomenima kroz jedan potpuno oneobičen pristup, da se poslužimo riječima Viktora Šklovskog (v. Petković, 1988), a koji podsjeća na svojevrsnu “tehnologiju prevođenja”, predstavlja potpuno novi izazov za studente tehničkih fakulteta, zbog čega broj gramatičkih grešaka tek neznatno opada u odnosu na prethodni semestar⁸.

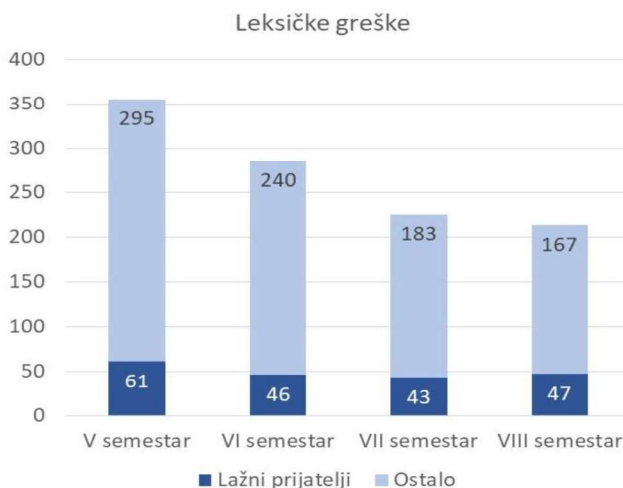
Sljedeći semestar (VII) karakterizira nešto značajniji pad u ukupnom broju i gramatičkih i leksičkih grešaka, a njihov međusobni odnos ostaje nepromijenjen u odnosu na grupu iz VI semestra. Ovaj pokazatelj ukazuje da se na tom nivou ESP nastave uspjela postići određena izbalansiranost pristupa kada je u pitanju odnos gramatike i leksike, ali da se isto tako postigla i određena sigurnost u znanju studenata. Drugim riječima, studenti su već

⁸ Termin „tehnologije prevođenja“ autorka je uvela u nastavu da bi se i korištenom nomenklaturom pristup približio studentima.

prihvatili i usvojili određene pristupe u prevođenju stručnih tekstova (u ovoj fazi studija moraju imati već položene ispite iz predmeta Engleski jezik V i VI) te iz pomenutih razloga prave i manje grešaka na obje strane, leksičkoj i gramatičkoj.

U VIII semestru studenti, unutar nastave CLIL-a (*Content and Language Integrated Learning*), rade i samostalne istraživačke i pregledne radove na engleskom jeziku. Trend opadanja gramatičkih grešaka se nastavlja s obzirom na činjenicu da se studenti kreću unutar uobičajenih i prilično savladanih struktura, dok broj leksičkih grešaka ne opada istom mjerom, što je posljedica pojave o kojoj će biti govora nešto kasnije.

Prije odgovora na naredno pitanje (*Koji opseg, unutar leksičkih grešaka, obuhvataju lažni prijatelji?*) treba naglasiti da su leksičke greške bile raznovrsne i da su se kretale od onih koje su uobičajene za studente tehničkih fakulteta (netačna sufiksacija, greške usljed nerazumijevanja polisemije i sinonimije, ortografske greške i sl.), do onih manje učestalih (greške u prefiksaciji i sl.). Iz razloga koje smo već spomenuli, a koji se tiču naše opredijeljenosti da utvrdimo stanje studentskih grešaka u pogledu *lažnih prijatelja*, sve ostale tipove leksičkih grešaka svrstali smo u kategoriju „ostalo“. Sljedeći korak odnosio se na utvrđivanje opsega koji su, unutar leksičkih grešaka, obuhvatali *lažni prijatelji*. Rezultati su prikazani na Slici 2.

Slika 2. Udio grešaka tipa „lažni prijatelji“ u ukupnom broju leksičkih grešaka po semestrima

Već na prvi pogled može se primijetiti određeni kontinuitet u činjenju ove vrste greške. Procentualna vrijednost prisustva *lažnih prijatelja* u odnosu na ukupan broj leksičkih grešaka po uzorku iz svakog semestra iznosila je u grupi iz petog semestra 21 %, iz šestog - 19 %, sedmog - 23 %, a za grupu iz osmog semestra - 28 %. Dobiveni rezultati ukazuju na stalno prisustvo grešaka ovog tipa koje, vjerovatno zbog činjenice da se ne obrađuju u nastavnom procesu, ostaje uglavnom konstantno. Naime, tokom V, VI i VII semestra prisustvo grešaka je unutar granica manjih procentualnih devijacija ($\pm 2-3$ %), dok se u VIII semestru primjećuje određen porast (do 5%). Činjenica je, koju je potvrdilo dugogodišnje iskustvo u radu s ovim studentima, da u ovom semestru studenti pokazuju mnogo veću jezičku kreativnost u odnosu na prethodne semestre. U toj fazi studija, zbog većeg fonda stručnih riječi, postignutog nakon tri semestra bavljenja tehničkim diskursom, studenti su i nešto opušteniji. Osim toga, poznavanje većeg broja riječi širi njihovu mrežu asocijacija, kako formalne tako i značenjske naravi, što za rezultat može imati oslobođenu kreativnost te činjenje većeg broja grešaka, tim više što nisu upoznati s fenomenom *lažnih prijatelja*. Istraživanja pokazuju da početnici prave greške koje su zasnovane na asocijacijama u vezi sa formom riječi, dok učenici na višim nivoima znanja stranog jezika, poput naših studenata iz završnog semestra, prave greške koje nastaju usljed uspostavljanja izvjesnih asocijacija i sa značenjem riječi (Sondes, H., 2016.). I, što je sistem asocijacija širi, tim je veća opasnost da studenti naprave grešku, što se u praksi i dešava. To je i razlog slabijeg opadanja broja leksičkih grešaka u odnosu na gramatičke, što je konstatirano u analizi prvog istraživačkog pitanja.

Smanjenje grešaka, u našem slučaju - *lažnih prijatelja*, moguće je, između ostalog, ukazivanjem na problem. Zato je potrebno problem detaljnije analizirati, da bismo ga u nastavi mogli predočiti studentima, te raditi na njegovom otklanjanju. Za to su nam bili važni odgovori na naša dva naredna istraživačka pitanja.

Da bismo dobili odgovor na treće pitanje - *Koji su najfrekventniji tipovi lažnih prijatelja?* - bilo je potrebno izolirati sve identificirane parove. Prema kategorizaciji koju daje Ivir (1985), a koja je korištena u istraživanju, nađeno je prisustvo svakog od četiri tipa *lažnih prijatelja*. Slika 3 pokazuje greške

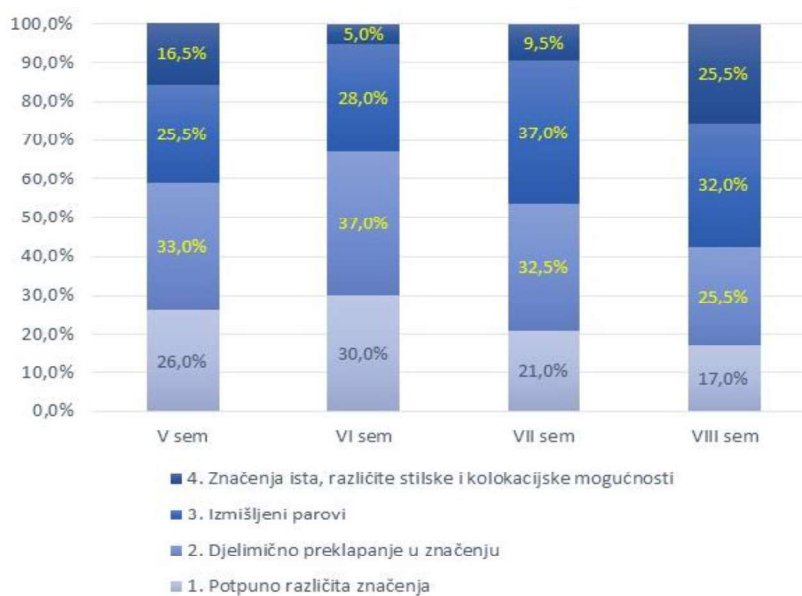
grupirane prema distinkcijama koje determiniraju različite pojavnosti *lažnih prijateljstava*.

Kada je riječ o *lažnim parovima s potpuno različitim značenjima* (e.g. engl. *container* – posuda, bhs – **kontejner* – smetljarnik; engl. *fabric* – tkanina, bhs. **fabrika* – industrijsko postrojenje itd.), oni kod studenata V semestra čine 26.2 % od ukupnog broja grešaka koje se odnose na *lažne parove*, kod studenata VI semestra 30.4%, kod studenata VII semestra 20.9%, a kod studenata VIII semestra 17 %. *Parovi s djelimičnim preklapanjem u značenju* (e.g. engl. *machine* – mašina, bhs *makina* – dobar automobil, ali ima i značenje *mašina*; engl. *design* – projekat, bhs - najčešće *modni projekat ili izvedba*, itd.) u V semestru čine 32.7% od ukupnog broja *lažnih parova*, u VI 36.9%, u VII semestru 32,6% a u VIII 25.5%. Naredna vrsta greške odnosi se na izmišljene parove u kojima se javljaju riječi stvorene u jednom jeziku prema modelu iz drugog jezika: e.g. bhs *bruto* - engl. **brutto* (umjesto *gross*), ili izmišljanjem cijele riječi (bhs *alat* – engl. **alat* (umjesto *tool*), ili pogrešnim spajanjem pojedinih dijelova riječi – obično sufiksa i prefiksa s osnovom: bhs *anorganski* – engl. **anorganic* (umjesto *inorganic*). Ovaj tip greške obuhvata 24.6% od ukupnog broja *lažnih parova* u V semestru, 28.2% u VI, 37.2% u VII te 31.9% u VIII semestru. I, konačno, parovi s jednakim značenjima čije *prijateljstvo* može biti *lažno* zbog različitog kolokacijskog potencijala, odnosno različitih stilskih vrijednosti (e.g. bhs *elastičan, najlon* i engl. *elastic, nylon* imaju isto značenje, ali ne mogu podjednako kolocirati: bhs *elastičan plan, najlonska zaštita* (dijelova u skladištu) – u engl. **elastic plan, *nylon protection*. Treba: *flexible plan, plastic protection*.). Ovakvi parovi su obuhvatali 16.4% od ukupno počinjenih grešaka *lažnih prijateljstava* u V semestru, 4.3% u VI, 9.3% u VII te 25.5% u VIII semestru.

Rezultati vezani za naredno istraživačko pitanje (*Ima li regularnosti u distribuciji lažnih prijatelja?*) pokazuju da u slučaju horizontalne distribucije *lažnih prijateljstava* kroz sve istraživane semestre činjenje ovog tipa grešaka uglavnom je podjednako prisutno (VI semestar – 23%, VII – 22% i VIII – 24%). Izuzetak je V semestar, kada je broj predmetnih grešaka u ukupnom korpusu nešto veći (31%).

Slika 3. Distribucija osnovnih tipova „lažnih prijatelja“

Slika 4. Vertikalna, tipološka distribucija „lažnih prijatelja“ kroz semestre

U slučaju vertikalne, tipološke distribucije, tj. distribucije različitih tipova *lažnih prijatelja* unutar korpusa svakog pojedinačnog semestra, rezultati su pokazali vrijednosti prikazane na Slici 4. Jedina uočena regularnost je da su rezultati uglavnom

ujednačeni u svim grupama i da nema pretjeranih odstupanja kada je u pitanju distribucija bilo kojeg od tipova, osim u slučaju *lažnih prijatelja* koji se odnose na parove sa istim značenjima ali različitim stilskim i kolokacijskim mogućnostima, gdje se najviše grešaka tog tipa pravilo u V (16,5%) i VIII semestru (25,5%).

Svi izneseni rezultati ukazuju na to da je problem *lažnih prijateljstava* značajan problem kod studenata mašinske struke. Kontinuirano slični rezultati ukazuju na to da studenti nisu svjesni ni jednog od podtipova, pa se time i ujednačeno griješi.

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Rezultati istraživanja su u skladu s našim očekivanjima postavljenim u hipotezama. Naime, *lažni prijatelji* su identificirani u svim grupama (Hipoteza 1.), a studenti na višim nivoima znanja engleskog jezika struke nerijetko su imali više grešaka u pogledu *lažnih prijatelja* (Hipoteza 2), što je najvećim dijelom posljedica već spomenute *opuštenosti* u jeziku, odnosno pretjeranog generaliziranja i nedostatka distinktivne svijesti o problemu. *Lažni prijatelji* upravo tada i nastupaju.

Dobiveni rezultati nameću i određene pedagoške implikacije. Drugim riječima, potrebno je raditi na smanjenju i eradikaciji ovih, kao i svih drugih vrsta grešaka. Rezultati su pokazali da griješenje u kolokacijama ima svog udjela i u činjenju grešaka vezanih za *lažna prijateljstva*. Smatramo da se kroz sistematičan i kontinuiran rad, koji bi uključio i neophodno razvijanje svijesti o ovom problemu, broj grešaka istraživanog tipa može značajno smanjiti. Time bi se mogla spriječiti i ona vrsta opuštenosti koja se javlja kod tehničkih lica kada se susretnu sa riječju koja im izgleda poznata. Nerijetko smatrajući da određena „strana“ riječ može imati samo ono značenje koje su zapamtili iz jezika davaoca, inženjeri i studenti često prave greške koje ponekad mogu imati ogromne materijalne posljedice. S ciljem preveniranja ovog tipa grešaka, korpus osiguran prilikom istraživanja može biti dodatno iskorišten za vježbanja u nastavi.

LITERATURA

Antunović, G. (1996). Anglicizmi i prevođenje: bez *konzultinga* nema *happy enda*, *Suvremena lingvistika*, Vol.41-42

- No.1-2, Lipanj 1996. <<https://hrcak.srce.hr/23937>>
Pristupljeno: 28.02.2018.
- Barić, E. i dr., (1999). *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb: Pergamena - Školske novine.
- Brdar, M. (1992). "Lažni prijatelji i teorija jezičnih dodira" u: Andrijašević - Vrhovac, ur. *Strani jezik u dodiru s materinskim jezikom*. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, str. 219-223
- Carter, R. (2012). *Vocabulary: Applied linguistics perspectives*, (2nd ed.), London : Routledge
- Graddol, D. (2000). *The Future of English*, British Council. <<http://www.english.co.uk>. > Pristupljeno: 30.04.2020.
- Graddol, D.(2006). *English Next*, British Council, dostupno na: <http://www.english.co.uk>
- Cenoz, J. And Jessner, U. (Ed.) (2000). *English in Europe: The Acquisition of a Third Language* , Clevedon-Buffalo-Toronto- Sydney : Multilingual Matters Ltd.
- Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. Cambridge-NY: Cambridge University Press.
- Crystal, D. (1995). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press
- Filipović, R. (1986). *Teorija jezika u kontaktu - uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti – Školska knjiga.
- Filipović, R. & Ivir,V. (1990). *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku*. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti – Školska knjiga.
- Frančić, A.; Hudeček, L.; Mihaljević, M., (2005). *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, ISBN 953-169-101-0
- Gačić, Milica (2009). *Gramatika engleskog jezika struke*, Zagreb: Školska knjiga
- Hutchinson,T.&Waters,A. (1987). *English for Specific Purposes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ivir, V. (1985). *Teorija i tehnika prvođenja*. centar "'Karlovačka gimnazija" Sremski Karlovci; Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika u Novom Sadu

- Kostanjevac, D. "Tuđice u publicističkom stilu" u: Hrvatistika:studentski jezikoslovni časopis, Vol 3. No.3.Listopad 2009. < <https://hrcak.srce.hr/70011>> Pristupljeno: 28.02.2018.
- Kovačević, Ž. (2009). *Lažni prijatelji u engleskom jeziku – zamke doslovnog prevođenja*. Beograd: Albatros Plus
- Ljubičić, M. (2011). Posuđenice i lažni parovi: hrvatski, talijanski i jezičko posredovanje, Zagreb: FF Press
- Petković, N. (1988). 'Poetika avangarde kao avangardna poetika: teorijska načela ruskih formalista' u: *Moderna tumačenja književnosti*, ur. Đurčinović, M. et al. Sarajevo: Svjetlost, str. 71-111
- Ridanović, M. (2007) *Praktična engleska gramatika: uz poređenja sa našim jezikom*, Sarajevo Šahinpašić.
- Solé Alonso, G. (2017). *False friends in advanced learners of English: the effect of task type and mode*, Universitat Autònoma de Barcelona, thesis <https://ddd.uab.cat/pub/tfg/2017/179972/SOLE_ALO_NSO_GEMMA_TFG.pdf>Pristupljeno: 13.04.2022.
- Sondes, H. (2016). An analysis of lexical errors in the English compositions of EFL Tunisian learners, *International Journal of Humanities and Cultural Studies, Vol2. Issue 4.* < <https://www.ijhcs.com/index.php/ijhcs/article/view/209> . > str.645. Pristupljeno:19.10.2021.
- Sinclair, J. M. (1991). *Corpus, concordance, collocation*, Oxford: Oxford University Press.
- Tarabar, A. (2015). Usvajanje vokabulara kroz nastavu CLIL-a, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta*, god 13, br. 13, str. 39-49. Zenica: Univerzitet u Zenici
- Tarabar, A. (2017). A research into the most frequent errors in technical text translations at the University of Zenica, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta*, god 14/15, str. 133-149. Zenica: Univerzitet u Zenici

Original research paper

ENGLISH TECHNICAL REGISTER: WORDS, CONTACTS AND FALSE FRIENDSHIPS

Aida Tarabar, PhD

Abstract

As a global lingua franca, English has become a language of modern technologies, or, more precisely - a language of science and technology in general. Its influence on other languages is constantly growing and, consequently, a number of English loanwords in these languages is growing as well, opening the wide space for emergence of 'false friends'. False friends pose a significant problem in translation process, particularly the one dealing with technical discourse.

The aim of this paper is to give a contribution to current research in the field of false friends by identifying, presenting and analysing the occurrence of false friends in technical register, which would hopefully alleviate the said problem.

Keywords: English language, loanwords/borrowings, false friends, English technical register.

أ.د. عائدة طربار - كلية الهندسة الميكانيكية - جامعة زانيتسا

سجل اللغوي الإنجليزي في مجال التقنية: الكلمات والاتصالات والنظار المخادعة

الملخص

إن اللغة الإنجليزية بصفقتها اللغة العالمية أصبحت لغة التقنيات الحديثة، أو بشكل أكثر دقة، لغة العلوم والتكنولوجيا بشكل عام. يتزايد تأثيرها على اللغات الأخرى باستمرار، وبالتالي فإن عدد الكلمات المستعارة من اللغة الإنجليزية يتزايد في تلك اللغات، مما يفتح مجالاً واسعاً لظهور "النظائر اللغوية المخادعة". تمثل النظائر اللغوية المخادعة مشكلة كبيرة في عملية الترجمة، خاصة إذا كان التعامل مع الخطاب التقني. والهدف من هذا البحث هو الإسهام للبحث اللغوي المعاصر في الموضوع الذي يتناول النظائر اللغوية المخادعة من خلال تحديدها وعرضها وتحليلها في السجل اللغوي التقني للمهنة الميكانيكية لهدف حلّ المشكلة القائمة وتخفيفها في هذا المجال. الكلمات الأساسية: اللغة الإنجليزية، الكلمات المستعارة، النظائر اللغوية المخادعة، اللغة الإنجليزية التقنية.